Ю.А. Сагайдак, канд. екон. наук

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ ЗА УМОВ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Розвиток інтеграційних процесів у світі та приєднання до них України, свідчить про посилення глобалізації економіки. У статті розглядаються основні напрями забезпечення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств, досягнення якої можливе шляхом розробки державної стратегії підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва.

The development of integration processes and join the Ukraine to them is a striking illustration of the economic globalization strengthening. The article is dedicated to the main way of competitiveness providing of the Ukrainian enterprises and the problem of the working out the government strategy of the Ukrainian production's competitiveness increasing.

Процеси глобалізації, що набувають все більшого поширення у світі, розставляють нові акценти у політичних та економічних питаннях багатьох країн, в тому числі й України. В умовах відкритості світового ринку перед українськими підприємствами постає проблема ефективної реалізації потенціалу конкурентоспроможності. Загострення конкуренції за фактори виробництва та сфери впливу, посилення економічної диференціації країн світу, зростання взаємозалежності фінансових ринків вимагає модифікації форм і методів ведення економічної діяльності. Міжнародна конкурентоспроможність будь-якої країни як імовірність реалізації конкурентних переваг на внутрішньому та зовнішньому ринках повинна розглядатися через призму національних інтересів, в тому числі й економічних. Стан же української економіки, в свою чергу, необхідно оцінювати у розрізі конкурентоспроможності вітчизняних підприємств і продукції на світовому ринку.

Питання конкурентоспроможності на всіх рівнях не нове в економічних дослідженнях. Велика кількість наукових публікацій свідчить про актуальність і значимість обраної теми. Велика увага проблемам конкурентоспроможності національної економіки приділена у працях таких вчених як Я. Базилюка, С. Азарова, Г.Вороніна, А. Гончара, В. Грозної, В. Дикань, Л. Довгань, В. Дубровіна, В. Клочко, Я.Жаліло, В. Окрепилова, М. Портера Т. Щедріної, Ю. Широбокова, Т. Харченко, В. Якубовського, та інших. Шляхи підвищення конкурентоспроможності національного виробництва висвітлені у наукових роботах Л.Бабія, В. Геєця, Б.Губського, І.Сіваченко, С.А.Тигіпко та ін.

Широкий спектр розглянутих та висвітлених проблем визначення, оцінки конкурентоспроможності на макро- та мікрорівні, окреслення шляхів її підвищення поглиблюють та вдосконалюють подальші пошуки у даному напрямі. Вони дають можливість узагальнити та виокремити критичні точки, фактори впливу та напрями підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств за умов взаємозалежності та взаємопроникнення національних економік, послаблення можливостей національних держав щодо формування незалежної економічної політики, що і є метою даної статті.

Основою конкурентоспроможності країни на світовому ринку є конкурентоспроможність національних підприємств. Саме наявність сильних товаровиробників, здатних використовувати конкуренті переваги на міжнародних ринках,

створює передумови щодо формування нових лідерів на світовій арені та посилення їхнього впливу на економічну політику інших держав.

Усі фактори, що визначають конкурентоспроможність підприємств, умовно поділяють на зовнішні та внутрішні. На внутрішні фактори підприємство може впливати безпосередньо, покращувати та вдосконалювати. Зокрема, оновлювати основні фонди, фінансувати наукові дослідження, вдосконалювати систему якості, розробляти нові маркетингові заходи. Зовнішні фактори регулювати неможливо, тому до цього повинна долучатися і держава. Це стосується питань зниження податкового тиску, захисту вітчизняних виробників у антидемпінгових розслідуваннях, створення сприятливого клімату для здійснення підприємницької діяльності, залучення іноземних інвестицій, забезпечення стабільності національної валюти, удосконалення правової бази з метою створення конкурентного середовища. Без цього неможливо досягти довгострокової конкурентоспроможності підприємств в умовах перенасиченого ринку та прогресуючої глобалізації.

На жаль, конкурентоспроможність більшості вітчизняних товаровиробників все ще залишається низькою. Погіршення економічної ситуації в Україні супроводжується спадом виробництва, зменшенням основних показників виробничо – господарської діяльності підприємств, розривом господарських зв'язків. Основною проблемою більшості підприємств є кризи неплатоспроможності та ліквідності. Все ще відбувається падіння виробництва у галузях машинобудування, нафтопереробної та целюлозно-паперової промисловості. Все це потребує впровадження дієвих механізмів, здатних підвищити конкурентоспроможність українських підприємств та забезпечити вітчизняним підприємствам-експортерам стійкі позиції на зовнішньому ринку.

Особлива увага держави має бути приділена інноваційно-інвестиційній політиці, що покликана забезпечувати конкурентоспроможність вітчизняних підприємств в стратегічній перспективі. Останнім часом все частіше інноваційна складова розглядається як беззаперечна запорука зростання конкурентоспроможності економічних суб'єктів. Не дивлячись на це, частка інноваційно активних підприємств в Україні знизилася з 14,2 % у 2007 році до 13,0 % у 2008 році. При цьому зниження спостерігається по усіх регіонах країни (див.табл.1).

Таблиця 1. Частка інноваційно активних промислових підприємств [2]

Регіони	Частка інноваційно активних промислових підприємств у загальній кількості промислових підприємств, %	
	2007 рік	2008 рік
Україна	14,2	13,0
АР Крим	11,5	13,2
Донецька область	10,4	10,5
Харківська область	18,0	13,1
Чернівецька область	17,4	16,9
м.Київ	33,4	29,0

Примітка: Дані взяті вибірково

Нещодавно Україна долучилася до дослідження інноваційної активності за міжнародною методологією, починаючи з CIS 6 (пілотне обстеження 5 регіонів основного

кола підприємств та організацій, за виключенням малих підприємств, на суцільній основі). Результати обстеження показали, що у вибраних регіонах рівень інноваційної активності підприємств коливався в діапазоні 10-30%. Найбільший рівень інноваційної активності спостерігався серед великих підприємств, де чисельність працюючих понад 250 осіб, і становив від 23% до 49%, серед середніх (50-249 осіб) – 11-29%, серед малих підприємств (10-49 осіб) – 7-23%. Найвищий показник – серед великих підприємств м.Києва, найнижчий – серед малих Чернівецької області.

Один з основних напрямів інноваційної діяльності підприємств п'яти регіонів України полягав, перш за все, у придбанні машин, обладнання та програмного забезпечення для виробництва нових або значно поліпшених продуктів та послуг, про що повідомили від 78% до 91% інноваційно активних підприємств. Досить вагома частка підприємств проводила навчання та підготовку персоналу до розроблення і/чи впровадження ним нових або значно удосконалених продуктів і процесів (38-65%). Майже половина підприємств м.Києва, біля 38% – Харківської і Чернівецької областей, третина підприємств АР Крим та майже чверть – Донецької області виконували дослідження і розробки власними силами. Більша частка підприємств здійснювали ринкове запровадження інноваційних продуктів та послуг, включаючи ринкове дослідження і проведення рекламної кампанії (від третини – в АР Крим до 55% – в Чернівецькій області). Дещо менше підприємств, ніж у країнах Європи, здійснювали процедури та технічну підготовку до запровадження нових або значно удосконалених продуктів і процесів, які ще не були ніде представлені (від 13% – у Чернівецькій області до 29% – у м.Києві та Харківській області). Укладали договори про виконання досліджень і розробок або про придбання результатів їх виконання у інших компаній, державних або приватних науково-дослідних організацій, від 16% (у Чернівецькій області) до 28% (у м.Києві) інноваційних підприємств, що в середньому більше, ніж у країнах Європейського Союзу. При цьому придбанням інших зовнішніх знань (придбання або ліцензування патентів і не патентованих винаходів, ноу-хау та інших типів знань у інших організацій) були зайнято від 15% (у Донецькій області) до 20% (у м.Києві) інноваційних підприємств [2].

Для здійснення інноваційної діяльності вітчизняним виробникам необхідно залучати інвестиції. Заходи економічної політики держави повинні бути орієнтовані на зміцнення конкурентоспроможності українських товаровиробників. Всупереч цьому дії уряду нерідко перешкоджають реалізації цього завдання. Зменшення інвестиційної складової бюджетних видатків, що спостерігається останніми роками, сповільнює інвестиційну активність в країні.

За даними Держкомстату у І кварталі 2009 року в Україну надійшло 1175,5 млн. дол. США прямих інвестицій, що становить 36,2 % обсягів І кварталу попереднього року. 684,1 млн. дол. було вкладено країнами Європейського Союзу, 297,4 млн. дол. – країнами СНД, 194,0 – іншими країнами. За зазначений період з економіки України нерезидентами вилучено капіталу на суму 70,1 млн. дол. Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій на 1 квітня 2009 року склав 36526,6 млн. дол. Інвестиції надійшли зі 125 країн світу. Найбільшими інвесторами, як і в попередніх періодах, залишаються Кіпр (7890,2 млн. дол.), Німеччина (6441,2 млн. дол.), Нідерланди (3378,6 млн. дол.), Російська Федерація (2135,5 млн. дол.). Привабливими для вкладання коштів стали підприємства, що здійснюють фінансову діяльність, операції з нерухомим майном, інжиніринг та надання послуг підприємцям, торгівлю, ремонт автомобілів, підприємства промисловості.

На підприємствах промисловості зосереджено 22,3 % загального обсягу прямих інвестицій в Україну. Серед галузей переробної промисловості у виробництво харчових продуктів, напоїв і тютюнових виробів внесено 1709,6 млн. дол., у металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів – 1353,3 млн. дол., машинобудування – 1007,8 млн. дол., хімічну і нафтохімічну промисловість – 991,4 млн. дол. У той же час переважна частка прямих інвестицій з України спрямована до Кіпру.

На жаль, такі дані свідчать про закріплення статусу України на міжнародних ринках як сировинного придатку більш розвинутих країн світу. Вирішення проблеми підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств лежить у площині усвідомлення та ефективного використання внутрішніх ресурсів та резервів держави і господарюючих суб'єктів. Одним із напрямків покращання ситуації є використання інтелектуального та інноваційного потенціалу країни, створення промислових парків, що значно посилить позиції країни. Аналізуючи різні підходи до оцінки конкурентоспроможності можна спостерігати таку тенденцію: оцінки ґрунтуються на узагальненнях, спостерігається дискримінація територій країни за регіональною ознакою, найбільші інвестиційні потоки спрямовані у розвинені галузі, тобто вкладники керуються міркуваннями найшвидшої віддачі від інвестованих коштів. Зокрема, найпривабливішими для інвестування є сфера фінансів, нерухомості, зв'язку. Пріоритетними завданнями держави наразі повинно стати створення передумов для розвитку інституцій, що зможуть давати альтернативні оцінки конкурентоспроможності України, виходячи із внутрішніх національних інтересів та стратегічних перспектив країни. Необхідним є також коригування спрямування інвестиційних потоків шляхом підвищення інвестиційної привабливості західних регіонів. Це можливо здійснити за рахунок стимулювання і активізації українських інвестицій.

Одним з напрямів підвищення конкурентоспроможності вітчизняних підприємств є використання науково-технічного потенціалу і висококваліфікованих кадрів. Зокрема, Україна має власні розробки у аерокосмічній галузі, суднобудуванні, біотехнології, регулюванні хімічних, біохімічних та біофізичних процесів. Однак, недостатня мотивація працівників зазначених галузей, нерідко спричиняє відтік професіоналів не тільки в інші сфери діяльності, але й за кордон. За останніми даними значно зросла потреба підприємств на фахівців у галузі біології, агрономії та медицини – на 5,6%, молодших фахівців у галузі освіти – на 9,2% (див. табл. 2).

Середньомісячна номінальна заробітна плата у 2008 році становила 1806 грн. Треба визнати, що цей рівень є недостатнім. Тому основним завданням держави для утримання та підвищення ефективності використання власного науково-технічного потенціалу є збільшення соціальних гарантій – мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму. В Україні ці показники є значно нижчим від відповідних стандартів країн Євросоюзу і становлять в середньому за 2008 рік 69 євро. Для порівняння варто навести цей показник за законодавством окремих держав – членів ЄС, які віднесені Євростатом до третьої умовної категорії країн за рівнем мінімальної гарантованої заробітної плати: у Болгарії – 112, Румунії – 141, Латвії – 229, Литві – 232, Словаччині – 242, Угорщині – 272, Естонії – 278, Чехії – 304, Польщі – 313 євро [4]. Рівень оплати праці науково-технічних працівників в Україні іноді навіть не сягає рівня мінімальних заробітних плат по країнам Європейського Союзу. Саме тому висококваліфіковані працівники допомагають вирішувати проблеми кадрового забезпечення інших держав.

Таблиця 2. Попит та пропозиція робочої сили за професійними групами [2]

	Кількість громадян, не зайнятих трудовою діяльністю, які перебували на обліку в державній службі зайнятості, тис. осіб		Потреба підприємств у працівниках на заміщення вільних робочих місць (вакансій), тис. осіб		Навантаження на 10 вільних робочих місць (вакансій), осіб	
	2007р.	2008р.	2007р.	2008р.	2007р.	2008р.
Усього	660,3	876,2	169,7	91,1	39	96
у т.ч. за професійними групами:						
Законодавці, вищі державні службовці, керівники, менеджери (управителі)	47,5	66,9	11,1	7,0	43	96
Професіонали	38,1	54,6	16,5	10,9	23	50
з них						
Професіонали в галузі фізичних, математичних та технічних наук	9,3	14,7	5,1	2,4	18	61
Професіонали в галузі біологічних, агрохімічних та медичних наук	4,3	5,1	4,5	4,3	10	12

Таким чином, розробка та реалізація державної стратегії підвищення конкурентоспроможності вітчизняного виробництва потребує ґрунтовних досліджень і розробки та впровадження практичних заходів, спрямованих на посилення інноваційно-інвестиційної складової та підтримки науково-технічного потенціалу країни.

Література:

1. Портер М. Конкуренция.: Пер. с англ. – М.: Издательский дом „Вильямс”, 2000. – 473 с.
2. Сайт Держкомстату України // www.ukrstat.gov.ua
3. Конкурентоспроможність економіки України в умовах глобалізації / Я.А.Жаліло, Я.Б.Базилюк, Я.В.Белінська та ін.; За ред. Я.А.Жаліла.- К.: НІСД, 2005.- 388 с.
4. Інтернет-сторінка Євростату: http://epp.eurostat.ec.europa.eu